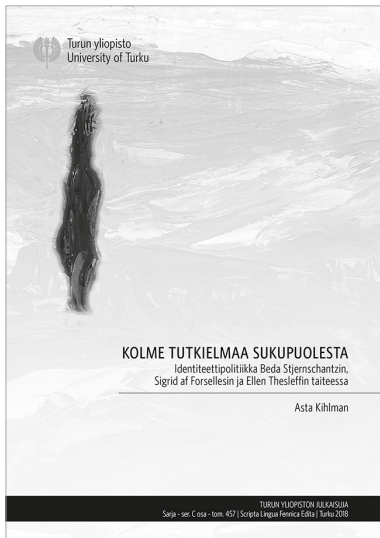

Kolme queeria taiteilijatulkintaa

Juha-Heikki Tihinen

Asta Kihlman: *Kolme tutkielmaa sukupuolesta. Identiteettipolitiikka Beda Stjernschantzin, Sigrid af Forsellesin ja Ellen Thesleffin taiteessa*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja – ser. Osa – tom. 457. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku 2018. 263 sivua.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7440-5>

Suomalainen taidehistoriallinen queertutkimus sai oivan lisän 24.11.2018 kun Asta Kihlman väitteli Turun yliopistossa otsikolla *Kolme tutkielmaa sukupuolesta. Identiteettipolitiikka Beda Stjernschantzin, Sigrid af Forsellesin ja Ellen Thesleffin taiteessa*. Kihlmanin väitöskirjan tutkimuskohteena olevat kolme suomalaistaiteilijaa, Sigrid af Forselles (1860–1935), Beda Stjernschantz (1867–1910) ja Ellen Thesleff (1869–1954), saavat nyt tärkeää ei-normatiivista ja queeria tarkastelua osakseen. Thesleff on tutkimuksen kohdehenkilöistä tunnetuin, mutta väitöskirjan kaksi muuta taiteilijaa ovat viime vuosina saaneet kasvavaa kiinnostusta osakseen.

Tutkija ankkuroi oman tutkimuspositionsa poststrukturalismista ja postmodernista keskustelusta vauhtia ottaneeseen feministiseen paradigmaan ja on teoreettisesti inspiroitunut erityisesti Jack/Judith Halberstamin, Eve Kosofsky Sedgwickin ja Teresa de Lauretiksen ajattelusta. Mukana on myös psykoanalyttisiä näkökulmia Sigmund Freudin, Julia Kristevan ja Luce Irigarayn välityksellä. Vahvimmin väitöskirja liikkuu Kihlmanin ohjaajan Harri Kalhan tulkinta- ja kirjoitustyylin vaikutuspiirissä. Kalhalle tyypillinen nokkelien ideoiden esittely on läsnä myös Kihlmanin kirjoitustavassa. Myös muut suomalaiset taidehistorian, visuaalisen kulttuurin ja sukupuolen tutkimuksen välimaastossa liikkuvat tutkijat, kuten Leena-Maija Rossi, Tutta Palin, Annamari Vänskä ja allekirjoittanut figuroivat Kihlmanin keskustelukumppaneina.

Tutkija kuvaa itse tutkijanpositiotaan seuraavasti: ”Kolmiosainen väitöstyöni on queer-teoreettisesti täsmentynyttä postfeminististä sukupuolentutkimusta, jonka pyrkimyksenä on vallitsevien sukupuolikategorioiden, identiteetikäsitysten ja seksuaalisuuksien vuorovaikutussuhteiden purkaminen. Yhteinen nimittäjä tutkimuksen kohteeksi valikoituneilla taiteilijoilla on symbolismi, joka ei kuitenkaan ole kansallisromanttisesti virittäytynyttä, vaan pikemminkin subjektiivista ja individualismia heijastelevaa.” Kysymys symbolismin tutkimisesta queer-teoreettisesti on kiinnostava, sillä esimerkiksi angloamerikkalaisessa traditiossa viktoriaanisen kirjallisuuden queer-teoreettinen käsittely on ollut

SQS
1–2/2019

105

Pervosilmäys
Arvostelut

Juha-Heikki
Tihinen

jo monen tutkijasukupolven yhteisen kiinnostuksen kohde. 1800-luvun lopun kiinnostus erilaisia identiteettejä ja seksuaalisuuksia kohtaan oli hyvin laajaa, minkä suomalainen taidehistorioitsija Salme Sarajas-Korte osoitti jo 1966 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Suomen varhaisymbolismi ja sen lähteet: Tutkielma Suomen maalaustaiteesta 1891–1895*.

Kolme tutkielmaa sukupuoliesta on tärkeä teos suomalaisessa taidehistorian tutkimuksessa, koska se nostaa aivan uudella tavalla queerien naisrepresentaatioiden analyysin suomalaiseen 1800-luvun taiteen tutkimukseen. Tämä on merkittävää, sillä suomalainen taidehistoria on tätä ennen sivunnut ei-heteroseksuaalisuutta lähinnä miesmaskuliinisuuksien representaatioiden analyysin yhteydessä ja erityisesti Magnus Enckellin (1870–1925) taidetta koskevilla tutkimuksilla. Tässä suhteessa Kihlmanin väitöstutkimus on erittäin merkittävä askel aikakauden monipuolisemman hahmottamisen suhteen.

Väitöstutkimus on ilmeisen ansiokas vastakarvaan menevissä luennoissaan ja ei-heteroseksuaalisissa painotuksissaan, mutta teokseen on jäänyt aika lailla epätarkkuuksia ja epäargumentatiivisiä piirteitä. Kysymys käytetyistä termeistä ja niiden toimivuudesta käy ilmi vaikkapa seuraavassa esimerkissä: en kykene täysin hahmottamaan sitä, miten androgynia-termin vaihtaminen naismaskuliinisuudeksi muuttaa tulkintoja kiinnostavammiksi, sillä molemmat termit pohjautuvat ajatukseen feminiinisuudesta ja maskuliinisuudesta. Ehkä asiaan vaikuttaa myös Kihlmanin argumentaatio, joka ei mene tässä yhteydessä syvemmälle. Hän huomauttaa androgynian olleen aikakaudelle tyypillinen ilmiö, mutta ilmoittaa ettei hän aio käyttää ilmaisua.

Välillä Kihlman on omissa tulkinnoissaan hyvinkin nopeasti assosioiva, mutta sen sijaan muiden tutkijoiden näkemykset vaikuttavat kirjoittajasta vähemmän tosilta. Niihin viitataan termillä näkemys, eikä tutkija lausu omaa mielipidettään tai kommenttiaan aikaisempien tulkintojen perustel-

tavuudesta tai paikkaansapitävyydestä. Näin tapahtuu esimerkiksi Paula Kivisen suhteen. Kivisen mukaan Magnus Enckell maalasi itsensä (myös Hugo Simbergin ja oman rakastajansa Giovanni Amianin) Tampereen tuomiokirkon Ylösnousemus-alttaritauluun. Kihlman arvioi Kivisen tulkinnan paikkaansapitävyyttä aavistuksen verran pejoratiivisesti. Nähdäkseni Kivisen tulkintaa tukee kuitenkin vahvasti se, että maalauksen hahmot on vaivatonta tunnistaa valokuvien tai muiden dokumenttien perusteella.

Toinen itseäni yllättävä huomio koskee Beda Stjernschantzin *Kaksoimutokuvan* (1895) ja *Irman* (1895–96) tulkintemista kahdeksi eri teokseksi, mikä on esimerkiksi oma tulkintani ja Salme Sarajas-Kortteen näkemys. Löydän Kihlmanin teoksesta maininnan siitä, että hänen tulkintansa poikkeaa aiemmista, mutta en löydä mitään perustetta sille miksi hän on toista mieltä kuin aikaisempi tutkimus, en myöskään löydä aikaisemman näkemyksen kriittistä arviointia. Beda Stjernschantzin tuotanto on sangen pieni, joten tässä yhteydessä on melkoisen merkittävää onko kyse samasta teoksesta vai onko maalauksia useita.

Edelliset esimerkkini havainnollistavat Kihlmanin tutkimuksen piirrettä, jossa aikaisemman tutkimuksen kanssa ei oikeastaan keskustella tai väitellä, jos se ei vastaa tutkijan omaa näkemystä. Useammassa yhteydessä vaikuttaa siltä, että Kihlman joko on ylen kohtelias aikaisempia kirjoittajia kohtaan tai sitten ei ole kiinnostunut perustelemaan omien näkemyksiensä paremmuutta sen enempää. Hämmentävintä on Hanna-Reetta Schreckin tuoreen (2017) Ellen Thesleff -elämäkerran sivuuttaminen. Teos löytyy kyllä väitöskirjan kirjallisuusluettelosta, mutta Kihlman ei valitettavasti ryhdy keskustelemaan toisen tutkijan kanssa. Tämä on sääli, koska Kihlmanin ellentheseff on todennäköisesti hyvin erilainen konstruktio kuin Schreckin ellentheseff.

Teokseen on jäänyt epätarkkuuksia ja virheitä ilmeisesti kiireen vuoksi. Esimerkiksi Beda Stjernschantz ei kirjoittanut runoa *Rakas tyhmyteni*,

vaan kopioi muistiinpanoihinsa Johan Levartin (1875–1911) saman nimisen runon. Kiire näkyy välillä myös kieliasussa, minkä huomaa vaikkapa siitä, kun samassa alaviitteessä ”Lindgren arvioi” asian kolme kertaa. Toivoisinkin Kihlmanin työstävän väitöskirjaansa perustuvan kirjan kaikessa rauhassa, jolloin hän voisi ehkä hieman kasvattaakin siihen kuuluvien taiteilijoiden määrää. Esimerkiksi Venny Soldan-Brofeldt (1863–1945) edustaisi samaa sukupolvea kuin väitöskirjassa jo esiintyvät taiteilijat ja hänen tuotantonsa ja elämänsä tarkastelussa queer-luenta olisi omiaan.

Kihlmanin väitöskirja on kaivattu lisä myös taidehistoriaa laajemmin suomalaisen queer-historiantutkimukseen. Kihlman edustaa uutta ääntä, mikä on jo sellaisenaan hyvin kaivattua, koska suomalainen queer-tutkijoiden joukko ei kaiken kaikkiaan ole kovin laaja. Mitä tulee taidehistoriaan, nähdäkseni normikriittisiä ja queer-teoreettisia tulkintoja olisi mahdollista soveltaa sangen monen eri aikakauden taiteilijoiden tutkimuksessa, joita on usein leimannut vaikeneminen tai ei-heteroseksuaalisuuden epärelevanttius tai -kiinnostavuus. Esimerkiksi Magnus Enckellin teosten analysoinneissa homoseksuaalisuus on usein mainittu, mutta sen merkitystä on vähätelty tai pidetty rivien välissä kiusallisena. Tässä yhteydessä voisi melkein puhua takaiskusta. Onkin erinomaisen tärkeää, että suomalaiseen taidehistorian kentälle on noussut uusia tutkijoita, joiden tulkinnat haastavat heteroseksualisoivia tulkintoja. Symbolismin aikakautena taideteosten merkityksien tuli olla henkilökohtaisia, jopa sen uhalla, ettei kukaan muu taiteilijan lisäksi voisi kunnolla käsittää teosta. Tästä syystä erilaisista identiteettipohdinnoista, seksuaalisuuden ja taiteen välisestä suhteesta, ja nykytermein autofiktiivisistä piirteistä tuli monille taiteilijoista erittäin merkittävä osa taiteellista työskentelyä. Tästä syystä taideteoksen ”pelastaminen” seksuaalisilta assosiaatioilta on lyhytnäköistä ja valitettavaa. Lukuisiin tässä hetkessä eläviin ihmisiin tekee juuri vaikutuksen se, että yli satavuotiaat teokset voivat edelleen puhutella meitä.

Haluan kuitenkin huomauttaa, että vaikka väitöskirjassa olisi ollut hiomista niin toivon Kihlmanin kirjoittavan tulevaisuudessa tutkimuksia, joissa hän jatkaa väitöstyönsä kiinnostavinta projektia. Nimittäin ei-heteroseksuaalisen tai queerin historian kirjoittamista. Kihlmanin tutkimusotteessa ilmenee kiehtovasti ja monipuolisesti kiinnostus etsiä vaihtoehtoisia tarkastelutapoja ja pohtia halutaloutta moniäänisenä ilmiönä. Hänen oivaltavat pohdintansa identiteettiprosesseista visuaalisessa muodossa ovat tärkeitä monipuolisemman historian kirjoittamisen kannalta. On hyvin ilahduttavaa, että suomalaiseen taidehistorian tutkimukseen on tullut uusi ääni.